

J. M. SUSPERREGIREN

HONDARRIBIKO MONUMENTUAK, XX. MENDEKO KRONIKA

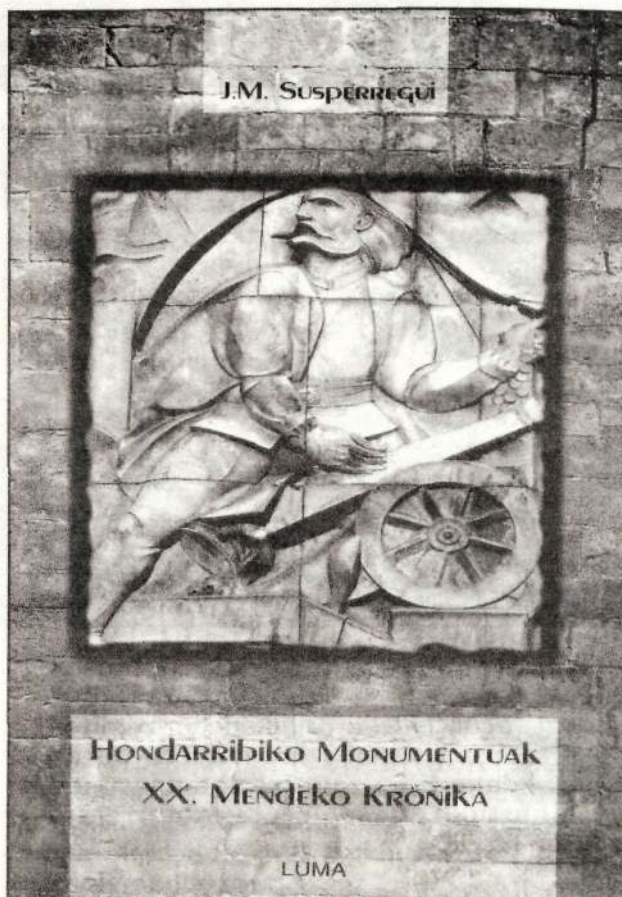
liburu apaina, oso ondo aurkeztua eskaintzen digu Luma argitaletxeak. Lehen ere erakutsi zigun liburugintzaren doitasuna Luis de Uranzuren *Diccionario del Bidasoa* eta Nikolas Gerediagaren *Euskaraz, Irunen barrena* liburuekin.

Argitaletxe honen asmoa da nonbait Bidasoa inguruko gaiak azaltzea eta bere ibili laburrean bikain erakusten ari da.

Oraingoan, egile den J.M. Susperregik erakusten digu herri bateko monumentuen inguruan zenbat ikasbide ditugun. Monumentua bera, bere soiltasunean gauza guti genuke, nork eta noren oroitzapenez eraikiak diren jakin ezik. Asmo ona izan du gainera bere obra Jose Luis Arbelaizi eskaintzeaz, zeren inork baino hobeto ezagutzen bai ditu Hondarribiko historia eta bazterrak eta beti zerbait jakin nahi duenari laguntzeko prest aurkitu izan dugu.

Bi argitalpen izan ditu aldi berean, bata gazteleraz eta bestea euskaraz, bakoitzari gogozko zaionean irakur ahal izateko aukera eskainiz.

Egilea ezagutzen nuen eta zer asmo zerabilean ere banekien, baina liburua eskuratzean ohartu naiz lanaren balioaz. Esan bezala, monumentu soila ez da aski, honek berarekin duen ingurua ezagutu ezik. Herriak oroimenez eraikiaren arrazoia eta pertsonai bakoitzaren izate, ekintza eta meritu oroitzapena eta egin zuen artista liburu baten bidez aurrean jartzen direnean, orduan ikuspegi berri bat azaltzen zaigu. Aldi berean eraikuntza hoiei hasiera eman zion alkate baten jokaera eta emaitzak bere herria edertzeari begira. Franzisko Sagartzazu alkate zenaren anbizioa, egileak dioenez, politikoaz eta arte mailako handikeriez jasotakoak omen. Baina, orain hor daude oroitzapenezko edergarriok, hark hasi zuena beste batzuk jarraituz.

Hamazortzi atalek osatzen dute liburua, beste horrenbeste monumentu aurkeztu dituen. Nire begiz maiz ikusiarren, batzuk ezer guti adierazten zidaten, beste batzuk ez dakit zer arrazoigatik zeuden. Arte aldetik ordea, era desberdinez baliatzen nituen, batzuk aurkeztu zuenagatik eta beste batzuk arte aldetik gogozkoago zitzaizkidalako. Baina hara hor nere ikuspegi nola aldatzen den, liburuan zehar, bakoitzaren zergatia eta aurkeztaraten duenaren nortasuna ezagutzean.

Lehen biak ez dira monumentuen barnean jartzekoak, baina holako lan batean oso ondo datoz, bereziki hasieran jartzen duen San Markos gurutzea. Orain baztertxo bat apaintzen duen gurutze hori monumentu bat baino ziurrago, nere ueste apalean, hirietako iteereetan jartzen ziren horietako izango da, bidaietara abiatzen zirenek errezuren bat edo Aitaren egin zezaten. Lehenago lonja zaharrean kokatua omen zen eta horrek pentsarazten dit arrantzaleak itsasoratzean otoizteko izango zela. 1604. urtean eraikia omen eta hala izanen da zeren bere arte estiloa Pizkunde garaiazen azkenaldikoa bai da, jonikoa bere zutoi edo bordoin hildaska-bihurtuaz.

Ondotik, 1925. urtean Hondarribian antolatu ziren Euskal Jaiak oroitzeko omen, zeren hura zelata arte erakusketa berezia

jarri bai zen eta hor lehen aldiz agertu zen Jose Diaz Bueno eskultorea hautatuko bai zen monumentugintzarako.

Hiriaren zabalkunderako eman zituen ideiak eta laguntzagatik, Jabier Ugarte Hiriko Semetzako izendatu zen eta lehenengoa bere oroitzapenean da.

Haurrak jolaskor erabiltzen duten lehoia, apaingarri soila omen. Ez da gauza ziurra norik egin zuen baina uste da Sagarzazu bera ote zen egile, Kofradiako etxeak arku gainean duen San Pedro irudia bezala.

Arzapezpiku plazan Kristobal Rojas y Sandoval (1502-1580) zenaren irudia, 1927an alkate harek proposatu omen zuen, baina urte asko iraun zuen asmo hura burutzera arte. K. Rojas y Sandoval, Bernardo Denia-ko markesaren eta Dominga Altzega hondarribiarraren seme naturala zen. Pertsonaia honen xehetasunak eman nituen 1991. urtean, *Hondarribia* aldizkariaren 44. zenbakian 16-17 orrialdeetan, Leman Pompeo Leonik brontzez eraiki zion monumentu eder haren buruaren argazkiz.

Etxenagusia, bertako seme eta pintore aipatuak busto eder bat du murruaren gainekaldean. Gipuzkoako Diputazioak eta bereziki Bizkaikoak gordetzen dituzte bere obretarik zenbait. Hondarribian parroikiko sakristian murala du, ez era onean bertako hezetasunagatik galzoriaren arrisku delako, hori ikusi genezake 63. orrialdean mural horren argazkia.

San Juan de Dios, kondairak dionez Hondarribiko hesian zalditik erori eta mirakulu bategatik salbatu omen zen. Horren oroitzaz eraiki zuten J. Diaz Buenoren eskultura. Eta beste istorio

bategatik, Portu auzoaren serreran, San Kristobalen irudia, hain gogoko ez dudana, zeren badirudi haurra lepoan duela trikitria dantzatzen ari dela.

Pedro Muguruza elgoibartar arkitektoaren proiektuetatik ireki ziren lorategietan dauden mitologiako Leda, Hondarribiko baleazaleak Ternuara joaten zirenaren oroitzeta eta Madrileko heraldikan oinarritzen den hartza eta kaudana. Muguruza berak ere beste oroigarri bat du harrizko irudi zahar bat aprobetxaturik.

Jaizkibel mendian joakin Mendizabal Gortazar, XV. Peñafiorida kondeari Aranzadi Zientzia Elkarteak 1955ean oroitzapenez eraiki zion menhirra ere hor dator. Meategietako ingeniaria izatez gainera Elkarte horren sortzaileetarikoa eta buru zen istripu batean ezbeharrez hil zenean.

Bazirudien menhir horrekin artea abstraktura pasa behar zela, baina bai zera, berriz ere hor dator Berueteko murala J. Buenoren eskutik italiar faszisten handinahiaren erak jarraituz. Eta Hondarribiko olerkariari eskainia ere bide beretik joan zen, arrano inperialaren erara. Ez zen hori Satarka eta Bordariri tokatzen zitzaiena.

Urteak igaro ziren Mendiburu herriko semearena nonbait agertzeko. Izenburua ere, artista konformagaitza izanarren, hala ekarri zuen: "Herrien Batasuna", Jaizkibel mendiko Artola gainean. Garai berean, Guadalupeko Amaren irudi bat Udalerako, "Talua" Jabier Ugarte kalerako eta "Txalaparta" Guadalupeko zelairako, ordurarteko ikuspegia aldatuz eta sorketaren bide berriak irekiz. Izan ere, zer da artea bera sorkuntza berririk gabe?

Bukatzeko aipatzen ditu F. Sagarzazuri J. Diaz Buenok egin zion bustoa, Udalean dagoena. Eta Espigoia eta Kai Berriaren proiektuak egin zituen Ramon Iribarren ingeniaria Hiriko Semetzako izendatuari brontzeko bustoa hondartza aldean, Peresejok sinatua.

Guzti horren harian XX. mendeko historia bera kontatzen da liburuaren orrialdeak zehar. Hortarako, bibliografia ez ezik hemeroteca eta Udaleko artxibategia ongi arakatu ditu egileak, 171-175. orrialdeetan agertzen duen dokumentu erreferentziak erakusten digutenez. Batez ere honek ematen dio indarra gure garaiko historiaren ezaugarri.

Liburua argazkiz ongi hornitua denez, irakurketaz gainera irudiak lagungarri, etendurarik gabe eta aspertzerik gabe azkenerarte bultzaz eramaten zaituenetakoa da. ○

